

Nowoczesne Systemy Zarządzania
Zeszyt 14 (2019), nr 1 (styczeń-marzec)
ISSN 1896-9380, s. 201-219

Modern Management Systems
Volume 14 (2019), No. 1 (January-March)
ISSN 1896-9380, pp. 201-219

Institut Organizacji i Zarządzania
Wydział Cybernetyki
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

Institute of Organization and Management
Faculty of Cybernetics
Military University of Technology

Rola audytu finansowego w wykrywaniu nadużyć gospodarczych

The role of financial audit in detecting fraud

Monika Szczerbak

Wojskowa Akademia Techniczna
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania

Abstrakt. Nadużycia gospodarcze ze względu na swoją specyfikę ulegają permanentnym zmianom. Globalizacja, swobodny przepływ kapitału i ludzi, niespotykany rozwój technologii informatycznych, nowe możliwości komunikowania się i nawiązywania transakcji sprzyjają wyjątkowo rozwojowi nadużyć gospodarczych. Praktyka pokazuje, że sprawcy dysponują profesjonalną wiedzą w tym zakresie i są w stanie wykorzystać każdą lukę prawną w celu zalegalizowania nadużycia lub jego skutecznego ukrycia. Stwierdza się także, iż im bardziej konkurencyjne warunki życia gospodarczego, tym bardziej wyrafinowane oszustwa. Stąd też opracowanie i wdrożenie w podmiotach efektywnego systemu wykrywania nadużyć nie jest procesem łatwym. Jednym z narzędzi pomocnych w wykrywaniu nadużyć, w tym tych o charakterze finansowym, jest audyt. Ze względu na skalę nadużyć gospodarczych i ich wzrastającą tendencję warto sprawozdania finansowe poddawać badaniu, nawet jeśli nie nakłada na podmiot tego obowiązku ustawa o rachunkowości. Ma to także wpływ na pozytywną opinię o organizacji wśród potencjalnych inwestorów. Celem artykułu jest przedstawienie najczęściej używanych określeń definiujących nadużycia gospodarcze oraz teoretycznych i praktycznych aspektów audytu jako narzędzia wspomagającego wykrywanie nadużyć gospodarczych.
Słowa kluczowe: nadużycia gospodarcze, przestępstwo gospodarcze, korupcja.

Abstract. Economic fraud are subject to permanent changes due to their specificity. Globalization, free movement of capital and people, extraordinary development of information technologies, new communication methods and transaction opportunities are strongly influencing the development of fraud. Practice shows that the offenders have professional knowledge in these areas and are able to use any legal loophole in order to decriminalize frauds or effectively conceal them. It is also stated that the more competitive the economic conditions, the more sophisticated the fraud. Therefore, the development and implementation of an effective fraud detection system is not an easy process for business entities. Audit is considered as one of the tools helping to detect financial fraud. Due to the increasing scale of fraudulent transactions and other types of fraud, it is recommended to audit financial statements even if it is not imposed as an

accounting obligation on the entity. Auditing also affects positive opinions about an organization among potential investors. The aim of this article is to present most frequently used terms defining business fraud as well as the theoretical and practical aspects of auditing as a supporting tool in detecting fraud.

Keywords: economic fraud, economic crime, corruption.

Wstęp

Nadużycia gospodarcze są nieodłącznym elementem środowiska biznesu, a ryzyko ich wystąpienia towarzyszy prowadzeniu działalności gospodarczej każdego rodzaju. Corocznie publikowane raporty na temat korupcji, nadużyć, oszustw i manipulacji danymi zarówno w sektorze prywatnym, jak i w sektorze finansów publicznych pokazują, że są to zjawiska globalne. Ich negatywne skutki dostrzegane są w skali całego świata, przy czym skala przestępstw gospodarczych ma wyraźną tendencję wzrostową. Istotny wpływ na rozwój nadużyć gospodarczych mają zmieniające się warunki prowadzenia działalności gospodarczej. Globalizacja gospodarki światowej, swobodny przepływ kapitału i ludzi, niespotykany rozwój technologii informatycznych wyjątkowo sprzyjają rozwojowi przestępczości gospodarczej. Praktyka pokazuje, że sprawcy dysponują profesjonalną wiedzą w tym zakresie i są w stanie wykorzystać każdą lukę prawną w celu zalegalizowania nadużycia lub jego skutecznego ukrycia. Stwierdza się też, iż im bardziej konkurencyjne warunki życia gospodarczego, tym bardziej wyrafinowane oszustwa.

Nadużycia gospodarcze dotyczą nie tylko strat materialnych. Jest to złożony problem związany m.in. z utratą reputacji, spadkiem wartości akcji, zmniejszeniem sprzedaży, a w konsekwencji utratą klientów i zachwianiem morale pracowników. Podważają one największą wartość – zaufanie. Istotne jest zatem, żeby w odpowiednim momencie zidentyfikować zagrożenia związane z występowaniem tych zdarzeń i zastosować skuteczne mechanizmy zapobiegające ich wystąpieniu. Opracowanie i wdrożenie w podmiotach efektywnego systemu wykrywania nadużyć nie jest procesem łatwym. Jednym z narzędzi pomocnym w wykrywaniu nadużyć, w tym o charakterze finansowym, jest audyt.

Celem artykułu jest przedstawienie najczęściej używanych określeń definiujących nadużycia gospodarcze, teoretycznych i praktycznych aspektów audytu oraz jego roli w wykrywaniu nadużyć gospodarczych.

Rozważania oparto na analizie literatury z badanego zakresu, treści obecnie obowiązujących przepisów prawnych oraz światowych wyników badań w sprawie nadużyć gospodarczych.

1. Pojęcie i rodzaje nadużyć gospodarczych

Pojęcie nadużyć gospodarczych w przedsiębiorstwie jest synonimem wielu pojęć. Najczęściej termin „nadużycie” występuje jako czyn niezgodny z przepisami prawa, a także z ogólnie przyjętymi normami lub zasadami współzycia społecznego. Jako nadużycie określa się przestępstwo finansowe, nadużycia finansowe, malwersacje, przekręt, oszustwo w biznesie, korupcję, nadużycia pracownicze, przestępstwa białych kołnierzyków itp. Mnogość pojęć utożsamianych z terminem „nadużycia gospodarcze”, ewoluowanie przestępczości gospodarczej i stopień jej skomplikowania w istotny sposób zaburzają wysiłki konceptualne nad zbudowaniem powszechnie akceptowalnej, niebudzącej sporów i zastrzeżeń, ponadczasowej i uniwersalnej definicji przestępstwa gospodarczego (Żółtek, 2009, s. 62). Dlatego w literaturze przedmiotu występuje wiele określeń dotyczących nadużyć gospodarczych.

Najbardziej popularną definicją nadużyć jest definicja Stowarzyszenia Biegłych ds. Przestępstw i Nadużyć Gospodarczych (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE). Według tej definicji nadużycie gospodarcze określane jest jako każde celowe działanie bądź zaniedbanie skutkujące osiągnięciem korzyści przez sprawcę lub poniesieniem straty przez ofiarę, dokonane za pomocą wprowadzenia w błąd. Aldona Kamela-Sowińska nadużycie definiuje jako wykorzystanie zajmowanego stanowiska do osiągnięcia korzyści w drodze świadomego bądź niewłaściwego użytkowania zasobów organizacji (Kamela-Sowińska, 2006, s. 62). Treść tej definicji jest zbliżona do definicji pochodzącej z raportu ACFE – nadużycie jest to wykorzystywanie stanowiska do wzbogacenia się za sprawą celowego i niewłaściwego wykorzystania zasobów organizacji zatrudniającej (ACFE, 2014, s. 6). Pojęcie to rozszerza Mikołaj Rutkowski¹, który nadużycie określa jako czyn lub zaniechanie działania będące celowym postępowaniem, przynoszącym tej osobie lub innej osobie korzyść, zawierającym w sobie element oszustwa lub będącym niezgodnym z prawem, etyką, zasadami współzycia społecznego. Z kolei Artur Piaszczyk uważa, że z nadużyciem mamy do czynienia wówczas, gdy osoba działa umyślnie, świadomie i potajemnie, często z zamiarem zacierania śladów swojej działalności. W tym sensie autor nadużycie jednoznacznie nazywa oszustwem (Piaszczyk, 2009, s. 6). Wiesław Jasiński zaś definiuje nadużycia gospodarcze w ujęciu sensu stricto jako „nieprawidłowości w obrocie gospodarczym, utożsamianym przede wszystkim z zarobkową działalnością wytwórczą, budowlaną, handlową, usługową oraz (...) wydobywaniem kopalin ze złóż, a także działalnością zawodową wykonywaną w sposób zorganizowany i ciągły” (Jasiński, 2014, s. 10).

¹ M. Rutkowski, *Definicja bez definicji, czyli co to jest nadużycie* (dostęp: 12.12.2018), <https://www.fraudiq.eu/2010/definicja-bez-definicji-czyli-co-to-jest-naduzycie.html>.

2. Przestępstwo gospodarcze – oszustwo

Profesor A. Kamela-Sowińska przestępstwo gospodarcze określa jako czyn zabroniony, godzący lub zagrażający dobrom o cechach ponadindywidualnych, polegający na naruszeniu zaufania i zagrażający utratą zaufania do całego systemu gospodarczego lub co najmniej jego niektórych instytucji. Przestępstwo gospodarcze narusza nie tylko interesy uczestników obrotu gospodarczego, lecz także godzi w jednostkę (Kamela-Sowińska, 2015, s. 64). Małgorzata Kutera podkreśla, że każde przestępstwo gospodarcze jest oszustwem, ale nie każde oszustwo stanowi przestępstwo gospodarcze (Kutera, 2008, s. 17). Oszustwo staje się konkretnym przestępstwem gospodarczym tylko w przypadku, gdy zostały spełnione przesłanki wynikające z przepisów prawa karnego (rozdział XXXVI. Przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu art. 296-309 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny). Zdaniem A. Kameli-Sowińskiej oszustwo jest powszechnie rozumiane jako nieuczciwość przybierająca formę umyślnego zwodzenia bądź popełnionego z premedytacją fałszywego przedstawienia istotnego faktu (Kamela-Sowińska, 2006, s. 106-117).

Wspominany już Artur Piaszczyk określa oszustwo jako świadome wprowadzenie kogoś w błąd lub wykorzystanie czyjś błąd dla własnej korzyści (Piaszczyk, 2009, s. 6). Z kolei Małgorzata Kutera definiuje oszustwo jako rozmyślne działanie, podejmowane w celu zapewnienia sobie nieuczciwych lub bezprawnych korzyści (Kutera, 2016, s. 21-23). Zdaniem Roberta Pattersona zaś oszustwo to bezpośrednia lub pośrednia kradzież cudzej własności za sprawą oszukania kogoś, ustnego wprowadzenia w błąd, sfalszowania dokumentów lub okradania w sposób dyskretny, trudny do wykrycia (Patterson, 2002, s. 69). Autor ten definiuje także oszustwo księgowo jako każde celowe działanie zmierzające do zmylenia użytkowników sprawozdań finansowych przez sfalszowanie sprawozdawczości. Jego zdaniem oszustwa księgowo mają zazwyczaj na celu wprowadzenie w błąd kredytodawców lub inwestorów w celu pozyskania kapitału (Patterson, 2008, s. 328).

Według Izabeli Emerling termin „oszustwo” oznacza celowe działanie podjęte przez jednego członka lub kilku członków kierownictwa, osoby sprawujące nadzór, pracowników lub stronę trzecią, z wykorzystaniem kłamstwa, w celu uzyskania niesprawiedliwej lub nielegalnej korzyści (Emerling, 2014, s. 52-56). Stowarzyszenie Audytorów Wewnętrznych (II A) definiuje oszustwo jako każdy bezprawny czyn charakteryzujący się celowym wprowadzeniem w błąd, zatajeniem prawdy lub nadużyciem zaufania. Czyny te nie są dokonane pod wpływem przemocy ani groźby użycia siły, popełniane są przez osoby i organizacje w celu zdobycia pieniędzy, majątku lub świadczeń, uniknięcia płatności lub utraty świadczeń, a także w celu uzyskania korzyści osobistych lub biznesowych. Z kolei *Black's Law Dictionary* definiuje oszustwo jako „wszystkie różnorodne sposoby, jakie człowiek jest w stanie wymyślić w celu uzyskania indywidualnych korzyści od drugiego przez fałszywe sugestie lub

ukrycie prawdy” (Proczek, Szczepańska, 2017, s. 215–216). Oszustwo zdefiniowane przez Bank Światowy określane jest jako „jakikolwiek działanie lub zaniechanie, w tym wprowadzanie w błąd, które świadomie lub lekkomyślnie wprowadza w błąd lub próbuje wprowadzić stronę w błąd w celu uzyskania korzyści finansowej lub innej, lub w celu uniknięcia zobowiązania”². Międzynarodowa Rada ds. Standardów Audytu i Zapewnienia Jakości (The *International Auditing and Assurance Standards Board* – IAASB) oszustwo opisuje jako „umyślne działanie jednej lub większej liczby osób należących do zarządu, osób odpowiedzialnych za nadzór, pracowników lub osób trzecich, polegające na użyciu oszustwa w celu uzyskania niesprawiedliwej lub niezgodnej z prawem korzyści”³.

Instytucje te również zwracały uwagę na fakt, że oszustwa w firmach są dokonywane w tajemnicy, naruszają obowiązki pracownika wobec firmy, mają na celu uzyskanie bezpośrednich lub pośrednich korzyści finansowych, uszczuplają majątek firmy. Oszustwa i nadużycia mogą być popełniane przez pojedynczych pracowników, grupę pracowników działających w zмовie, a także przez pracowników działających w zмовie z osobami z zewnątrz organizacji. Najgroźniejsze są nadużycia popełniane przez większą liczbę pracowników współpracujących ze sobą.

3. Nadużycia finansowe

Według Jednolitych Ram Zapobiegania Nadużyciom Finansowym i Korupcji oraz ich Zwalczenia, przyjętych w 2006 r. przez przywódców siedmiu międzynarodowych instytucji, czyli Afrykańskiego Banku Rozwoju, Azjatyckiego Banku Rozwoju, EBOR, Grupy EBI, Grupy Międzylamerykańskiego Banku Rozwoju, MFW oraz Grupy Banku Światowego, nadużycie finansowe to „wszelkie działanie lub zaniechanie, łącznie z podaniem błędnych informacji, które w sposób świadomy lub lekkomyślny wprowadza w błąd lub usiłuje wprowadzić w błąd stronę w celu osiągnięcia korzyści finansowej lub innej korzyści albo uniknięcia zobowiązania”⁴.

² *Integrity Vice Presidency* (dostęp: 23.11.2018), <http://www.worldbank.org/en/about/unit/integrity-vice-presidency/what-is-fraud-and-corruption>.

³ *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*, 2016-2017 Edition, Volume 1 (dostęp: 10.12.2018), <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1.pdf>.

⁴ *International Financial Institutions Anti-Corruption Task Force*, African Development Bank Group, Asian Development Bank European Bank for Reconstruction and Development, European Investment Bank Group International Monetary Fund, Inter-American Development Bank Group, World Bank Group, September 2006 (dostęp: 11.12.2018), <http://www.eib.org/about/documents/ifi-anti-corruption-task-force-uniform-framework.htm>.

W *Polityce przeciwdziałania nadużyciom finansowym w POPW 2014-2020* nadużycie finansowe definiowane jest jako „jakiegokolwiek celowe działanie lub zaniechanie naruszające interesy finansowe UE w odniesieniu do wydatków, polegające na:

- wykorzystaniu lub przedstawieniu nieprawdziwych, niepoprawnych lub niepełnych oświadczeń lub dokumentów, mające na celu sprzeniewierzenie lub bezprawne zatrzymanie środków z budżetu ogólnego Wspólnot Europejskich lub budżetów zarządzanych przez Wspólnoty Europejskie lub w ich imieniu;
- nieujawnieniu informacji z naruszeniem szczególnego obowiązku, w tym samym celu jak wyżej;
- niewłaściwym wykorzystaniu takich środków do celów innych niż te, na które zostały pierwotnie przyznane;
- wszelkim działaniu lub zaniechaniu, łącznie z podaniem błędnych informacji, które w sposób świadomy lub lekkomyślny wprowadza w błąd lub usiłuje wprowadzić w błąd stronę w celu osiągnięcia korzyści finansowej lub innej korzyści albo uniknięcia zobowiązania⁵.

Wagę zagadnienia nadużyć finansowych podkreśla również Komisja Europejska⁶ w dokumentach programowych, zalecając jednocześnie opracowanie i wdrożenie systemu zwalczania nadużyć finansowych w podmiotach, które będą zaangażowane w sprawie rozdysponowywania środków unijnych. Do realizacji tego przedsięwzięcia zobligowano Instytucje Zarządzające (IZ), które są odpowiedzialne za zarządzanie programami operacyjnymi. W obszarze rachunkowości nadużyciem można nazwać wszelkiego rodzaju fałszerstwo związane z przygotowaniem sprawozdań finansowych.

Najbardziej narażonymi na zniekształcenia elementami sprawozdania są bilans oraz rachunek wyników. Rachunkowość to jeden z wielu obszarów działalności przedsiębiorstwa, w których to obszarach mogą pojawić się nadużycia. Dlatego też ważne jest, by umiejętnie zarządzać ryzykiem z tym związanym. Pojęcia błędów i nadużyć finansowych w jednostkach gospodarczych zostały zdefiniowane w Międzynarodowym Standardzie Rewizji Finansowej (MSRF) nr 240 – Odpowiedzialność biegłego rewidenta podczas badania sprawozdań finansowych dotycząca

⁵ Zob. Załącznik nr 1 do *Polityki przeciwdziałania nadużyciom finansowym w POPW 2014-2020*, Departament Programów Ponadregionalnych, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, s. 7.

⁶ Szczegółowe zadania i funkcje dla instytucji zarządzających (IZ) określono w art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (DzU 2014 poz. 1146) oraz w art. 125 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz.Urz. UE L 347/320 z 20.12.2013).

oszustw⁷. Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z zapisami ustawy o rachunkowości oraz MSB 200 (IAASB) celem biegłego rewidenta nie jest wyszukiwanie błędów, lecz wydanie opinii, czy sprawozdanie zostało sporządzone zgodnie z obowiązującymi jednostką przepisami oraz zasadami (polityką) rachunkowości, które jednostka przyjęła. Oczywiście w trakcie badania audytor może wykryć pewne nieprawidłowości. Jeżeli je wykryje, informuje o nich badaną jednostkę lub właściwe organy w zależności od rodzaju, istoty i skali zniekształceń sprawozdań finansowych.

4. Korupcja

Korupcja w rozumieniu ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym⁸ jest to czyn:

- polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu przez jakąkolwiek osobę, bezpośrednio lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści osobie pełniącej funkcję publiczną dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jej funkcji;
- polegający na żądaniu lub przyjmowaniu przez osobę pełniącą funkcję publiczną bezpośrednio, lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jej funkcji;
- popełniany w toku działalności gospodarczej, obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (instytucji) publicznej, polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu, bezpośrednio lub pośrednio, osobie kierującej jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującej w jakimkolwiek charakterze na rzecz takiej jednostki, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub na rzecz jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie;
- popełniany w toku działalności gospodarczej obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (instytucji) publicznej, polegający na żądaniu lub przyjmowaniu bezpośrednio lub pośrednio przez osobę kierującą jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującą w jakimkolwiek charakterze na rzecz takiej jednostki, jakichkolwiek nienależnych korzyści lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie.

⁷ Zob. Załącznik nr 1.5 do uchwały nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r. w sprawie krajowych standardów rewizji finansowej (dostęp: 11.12.2018), <https://www.pibr.org.pl/assets/file/519,KRBR-uchwala-2783-52-2015.pdf>.

⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. DzU 2019 poz. 1921).

Nie jest to oczywiście jedyna definicja korupcji w prawie polskim i europejskim. Ogólnie przez korupcję należy rozumieć oferowanie, dawanie lub przyjmowanie dowolnych korzyści wartościowych bądź żądanie lub zabieganie o takie korzyści, bezpośrednio lub pośrednio, w celu wywarcia niestosownego wpływu na działania innej strony.

Korupcję można podzielić na:

- **korupcję bierną** – polegającą na przyjmowaniu przez osobę pełniącą funkcję publiczną korzyści majątkowych czy osobistych lub ich obietnic;
- **korupcję czynną** – polegającą na udzieleniu osobie będącej funkcjonariuszem publicznym korzyści majątkowej czy osobistej lub jej obietnicy.

Zgodnie z raportem CBA o przewidywanych zagrożeniach korupcyjnych ryzyka wystąpienia korupcji należy się spodziewać tam, gdzie zarówno instytucje publiczne, jak i podmioty gospodarcze wykazują największą aktywność oraz gdzie wydatkowane są znaczne środki publiczne, a więc w realizacji dużych projektów. Dodatkowo spowolnienie gospodarcze jest czynnikiem wpływającym na wzrost poziomu przestępczości gospodarczej⁹.

5. Klasyfikacja nadużyć gospodarczych według Stowarzyszenia Biegłych ds. Przestępstw i Nadużyć Gospodarczych (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE)

W literaturze przedmiotu pojawia się wiele różniących się między sobą klasyfikacji nadużyć gospodarczych. Klasyczny podział oszustw gospodarczych zaproponowany przez ACFE zawiera trzy kategorie.

Inne klasyfikacje stanowią rozszerzenie tych grup oszustw. Podstawowe kategorie nadużyć gospodarczych, jakie zostały wskazane przez respondentów podczas światowych badań nadużyć gospodarczych przeprowadzanych przez firmę EY¹⁰

⁹ Zob. Załącznik nr 1 do *Polityki przeciwdziałania nadużyciom finansowym w POPW 2014-2020...*, op. cit., s. 8-9.

¹⁰ Firma EY jest światowym liderem rynku usług profesjonalnych obejmujących usługi audytorskie, doradztwo podatkowe, doradztwo biznesowe i doradztwo transakcyjne. Na całym świecie EY zatrudnia 247 570 pracowników, których łączą wspólne wartości i przywiązanie do dostarczania klientom wysokiej jakości usług. Misją EY jest ciągle usprawnianie rzeczywistości wyrażające się w hasle „Building a Better Working World”. Firma pomaga swoim pracownikom, klientom i społecznościom, w których funkcjonuje, wykorzystać ich potencjał. Prowadzi globalne badania dotyczące nadużyć gospodarczych. W 2018 r. światowe badania nadużyć gospodarczych zostały przeprowadzone wśród 2550 przedstawicieli kadry zarządzającej z 55 krajów, w tym Polski. W artykule zostały wykorzystane dane przedstawione w raporcie pt. *Nadużycia w sektorze finansowym. Raport z badania. Edycja 2017* oraz w raporcie z 15. Światowego Badania Nadużyć Gospodarczych. Zob. *Nadużycia w sektorze finansowym. Raport z badania. Edycja 2017*, Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce, EY, wrzesień 2017 oraz 15. Światowe Badanie Nadużyć Gospodarczych „Uczciwość pod lupą – przyszłość zarządzania zgodnością”, EY, kwiecień 2017.

oraz Badanie Przystępczości Gospodarczej PwC (*Global Economic Crime Survey*)¹¹, zostały zaprezentowane w tabeli 1.

Tabela 1. Klasyczny podział oszustw gospodarczych według ACFE

Lp.	Kategorie nadużyć gospodarczych według ACFE
1.	Sprzeniewierzenie aktywów – obejmuje szeroko pojęte kradzieże oraz niewłaściwe wykorzystanie aktywów organizacji; najczęstsze przypadki to kradzież środków pieniężnych, kradzież zapasów, przedstawianie zawyżonych bądź fikcyjnych rozliczeń: manipulowanie fakturami, odpisami, listą płac, wydatkami służbowymi itp.
2.	Korupcja – pracownik wykorzystuje swój wpływ na podejmowanie decyzji w celu osiągnięcia korzyści majątkowych dla siebie lub osób trzecich; najczęstsze przypadki to przekupstwo, angażowanie się w konflikt interesów, ustawianie przetargów, nielegalne gratyfikacje, wymuszenia ekonomiczne.
3.	Falszowanie sprawozdań finansowych – zamierzone oszustwa polegające na celowym zniekształcaniu informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych (ang. <i>financial statement fraud</i>), związane są z manipulowaniem zapisami w księgach rachunkowych i występujące najczęściej w formie: wykazywania fikcyjnych przychodów, zawyżania lub zaniżania kosztów, ukrytych zobowiązań, zawyżania przychodów, stosowania niewłaściwych metod wyceny i innych sposobów „rasowania wyniku finansowego”, zniekształcanie wszelkiej informacji finansowej i zarządczej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu

Z danych zaprezentowanych w tabeli 2 wynika, że najczęściej dochodzi do przywłaszczenia majątku przedsiębiorstwa, korupcji, nadużyć podatkowych i transakcyjnych oraz manipulacji księgowych. Wysoko na liście nadużyć znajduje się cyberprzystępczość, która obecnie stanowi poważne ryzyko. Zauważalny wzrost nadużyć w tym obszarze z 26% w 2011 r. do 33% w 2018 r. jest zjawiskiem wysoce niepokojącym. Organizacje i firmy są bardziej podatne na ataki obejmujące sieci komputerowe, programy i dane, w tym rolling czy czarny PR¹². Co ciekawe, w 2018 r. respondenci badań wyodrębnili nową kategorię nadużyć – nieetyczne prowadzenie biznesu i konflikt interesów. Ankietowani już nie obawiają się wskazywać nadużyć związanych z nieetycznym prowadzeniem biznesu. Mobbing, molestowanie, dyskryminacja, podsłuchiwanie, zmuszanie pracowników do fałszowania czasu pracy i podobne praktyki zachowania nieetycznego dzisiaj już wychodzą na światło dzienne. Nie mniejsze zagrożenie dla organizacji na całym świecie niosą korupcja

¹¹ *Kto i jak okrada polskie firmy? – Badanie przystępczości gospodarczej w Polsce 2018...*, op. cit. Badanie Przystępczości Gospodarczej PwC (*Global Economic Crime Survey*) jest badaniem przeprowadzonym co dwa lata na podstawie kwestionariusza ankietowego na całym świecie na pięciu kontynentach wśród ponad 20 branż i sektorów przemysłowych. Dane dla Polski przekazały 94 przedsiębiorstwa. Spośród nich: 54% stanowiły przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 1000 pracowników, 40% to spółki notowane na giełdzie, a 59% respondentów to firmy o zasięgu międzynarodowym.

¹² *Kto i jak okrada polskie firmy? – Badanie przystępczości gospodarczej w Polsce 2018...*, op. cit.

i manipulacje księgowe. We wszystkich regionach geograficznych te dwa typy stanowią większość raportowanych oszustw.

Tabela 2. Wybrane kategorie nadużyć gospodarczych w Polsce w latach 2011-2018 na tle świata

Lp.	Kategoria nadużyć	Polska			Świat
		2011	2016	2018	2011
1.	Sprzeniewierzenie aktywów (kradzież majątku przedsiębiorstwa)	61	62	47	72
2.	Cyberprzestępstwa	18	32	33	23
3.	Korupcja	36	38	17	24
4.	Manipulacje księgowe	25			24
5.	Naruszenie praw własności intelektualnej	10			7
6.	Oszustwa/nadużycia podatkowe	8		40	4
7.	Zachowania naruszające reguły konkurencji	12			7
8.	Pranie brudnych pieniędzy	8			9
9.	Nadużycia w obszarze zakupowym	Brak wyodrębnienia	29	Brak wyodrębnienia	
10.	Nieetyczne prowadzenie biznesu	Brak wyodrębnienia	Brak wyodrębnienia	43	

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów ze światowych badań nadużyć gospodarczych z lat 2011, 2016, 2017 przygotowywanych przez firmę EY, a także na podstawie: *Ludzki instynkt czy logika maszyn – czemu ufasz bardziej w walce z korupcją i nadużyciami?*, *Badanie Nadużyć Gospodarczych 2017 Europa, Bliski Wschód, Indie i Afryka (EMEIA)*, EY, kwiecień 2017; *Kto i jak okrada polskie firmy? – Badanie przestępczości gospodarczej w Polsce 2018* (dostęp: 20.11.2018), <https://www.pwc.pl/pl/publikacje/2018/badanie-przestepczosci-gospodarczej-2018-raport-pwc.html>

Zauważalny jest wyraźny wzrost nadużyć podatkowych z 8% w 2011 r. do 40% w 2018 r. Ten fakt potwierdzają liczne kontrole skarbowe. Ponad 90% ustaleń w przeprowadzonych postępowaniach kontrolnych dotyczyło podatku od towarów i usług (VAT). To ten podatek w największym stopniu tworzy szarą strefę. Łączna kwota nadużyć w 2016 r. przekroczyła ponad 20 mld zł, a w 2018 r. ponad 13,9 mld. Na drugim miejscu są nieprawidłowości wykryte w podatku dochodowym od osób prawnych (CIT), czyli przedsiębiorstwach. Stanowiły one 6,5% przeprowadzanych postępowań w 2016 r. Pozostałe podatki, w tym m.in. akcyza, to zaledwie niecałe 3% w strukturze postępowań kontrolnych. Najwięcej oszustw na szkodę budżetu państwa wciąż jest w branży paliwowej (40% ustaleń podczas kontroli VAT) i elektronicznej (31%)¹³.

¹³ *Fiskus wykrył w 2016 r. oszustwa podatkowe na 22 mld zł* (dostęp: 02.12.2018), <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Fiskus-wykryl-w-2016-r-oszustwa-podatkowe-na-22-mld-zl-7501900.html>.

6. Skala nadużyć

Z roku na rok rośnie skala nadużyć gospodarczych w firmach. Ten trend można zaobserwować nie tylko w Polsce, ale także na całym świecie. Jest to niepokojące zjawisko, mimo że część tego wzrostu jest związana z coraz lepszymi sposobami wykrywania nieprawidłowości. Raport Stowarzyszenia Biegłych ds. Przystępstw i Nadużyć Gospodarczych (Association of Certified Fraud Examiners – AFCE) przygotowany dla Narodów Zjednoczonych na temat oszustw i nadużyć zawodowych wskazuje, że straty finansowe spowodowane przestępstwami finansowymi w każdym roku mogą sięgać nawet 5% przychodów organizacji. Średnia wartość strat w wyniku fałszowania sprawozdań finansowych wyniosła ok. 1 mln dolarów. Mimo że w strukturze nadużyć gospodarczych manipulacje księgowe stanowią stosunkowo niewielki procent raportowanych przypadków, to są to nadużycia najbardziej kosztowne. Z raportu PwC (2018) wynika, że co drugie przedsiębiorstwo w Polsce w ciągu dwóch lat straciło ponad 400 tys. zł z powodu wykrytych oszustw i nieprawidłowości, a co czwarte ponad 4 mln zł.

Antykorupcyjny raport Komisji Europejskiej pokazał skalę problemu nadużyć gospodarczych – korupcji w 28 krajach członkowskich UE. Według raportu korupcja kosztuje gospodarkę UE 120 mld euro rocznie. Polska powinna wzmocnić walkę z korupcją w obszarach, takich jak zamówienia publiczne, nadzór spółek Skarbu Państwa, zwłaszcza gdy chodzi o większą przejrzystość, profesjonalizm i standardy etyki zawodowej. Ponadto Polska powinna „zaradzić ryzyku korupcji w kontaktach między przemysłem farmaceutycznym i pracownikami publicznej służby zdrowia”¹⁴. Nadużycia w organizacjach na taką skalę mogą powodować destruktywne efekty (Masiukiewicz, 2014), m.in. utratę wiarygodności, nowe ryzyko dla klientów, demoralizację zespołu, negatywne postrzeganie organizacji przez organy administracji państwowej i samorządowej, powstanie szkody u innych kontrahentów gospodarczych, nieuczciwą konkurencję, straty budżetu państwa, kary i straty finansowe, spadek zdolności kredytowej, w końcu kryzys finansowy i widmo bankructwa (Masiukiewicz, Dec, 2015, s.15).

Według OECD korupcja może zwiększyć koszty prowadzenia działalności gospodarczej nawet o 10%¹⁵. Europejski Urząd ds. Zwalczenia Nadużyć Finansowych (OLAF) zintensyfikował w 2016 r. swoje działania, koncentrując się na dużych, międzynarodowych dochodzeniach, które w wielu przypadkach doprowadziły do wydania zaleceń finansowych dotyczących odzyskania wielu milionów euro. Służby

¹⁴ *Europejski semestr – zestawienie informacji tematycznych. Walka z korupcją* (dostęp: 20.11.2018), https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_fight-against-corruption_pl.pdf.

¹⁵ OECD, 2014, *The Rationale for Fighting Corruption*, CleanGovBiz (dostęp: 03.12.2018), <https://www.oecd.org/cleangovbiz/49693613.pdf>.

dochodzeniowe OLAF-u wykorzystają swoje umiejętności z korzyścią dla unijnych podatników, rekonstruując mechanizm oszustwa w celu wyśledzenia skradzionych funduszy unijnych z projektu w zakresie transportu wartego 1,7 mld euro oraz zalecając odzyskanie 26,7 mln euro zdefraudowanych przez grupę przestępczą¹⁶.

Działania przestępcze przeciwko obrotowi gospodarczemu w Polsce zostały spenalizowane w rozdziale XXXVI Kodeksu karnego.

7. Przeciwdziałanie nadużyciom i oszustwom gospodarczym

Ryzyko wystąpienia nadużyć i oszustw gospodarczych może pojawić się w każdej organizacji bez względu na sektor czy profil działalności jednostki. Do najczęstszych sposobów wykrywania nadużyć w latach 2014-2016 respondenci międzynarodowych badań nadużyć gospodarczych (EY) wskazywali: analizę danych, zarządzanie ryzykiem nadużyć, bezpieczeństwo firmowe (IT i fizyczne), audyt wewnętrzny (rutynowy), rewizje finansowe, przypadkowe wykrycie, śledztwo organów ścigania, inne metody wykrywania, monitoring/raportowanie podejrzanych transakcji, rotacja personelu, zgłoszenie (wewnętrzne), zgłoszenie (zewnętrzne), infolinia etczna, media śledcze. Z raportu badań przeprowadzonych w roku 2018 wynika, że aż 45% nadużyć w polskich przedsiębiorstwach udało się wykryć dzięki tzw. sygnalistom. W 2016 r. wskaźnik ten był na poziomie 9%. Rosnąca rola sygnalistów to dowód na to, że firmy są coraz bardziej dojrzałe i coraz więcej uwagi poświęcają właściwemu kształtowaniu kultury organizacyjnej – przejrzystej i opartej na etycznych zasadach. Zgłaszanie nadużyć staje się realnym narzędziem kształtowania postaw i zachowań w organizacji. Eksperti podkreślają również, że nowe technologie są coraz częściej obecne w obszarze wykrywania nieprawidłowości.

W praktyce nie ma możliwości całkowitego wyeliminowania ryzyka. Stąd organizacje powinny nauczyć się odpowiednio zarządzać ryzykiem i poddawać systematycznej ocenie system kontroli zarządczej, w szczególności sprawozdania finansowe. Instytut Auditorów Wewnętrznych (IIA) w poradniku *Internal Auditing and Fraud* wymienił zasady w zakresie tworzenia systemu zarządzania ryzykiem nadużyć. Wskazano kluczowe czynniki wpływające na efektywność systemu wykrywania, zapobiegania oszustwom w organizacji, zaliczając do nich m.in. kodeks etyczny organizacji oraz prowadzenie systematycznych audytów wewnętrznych. Zgodnie ze standardem 1210.A audytorzy wewnętrzni „powinni mieć odpowiednią wiedzę pozwalającą na rozpoznanie znamion oszustwa” i w myśl standardu 2120.A2 „muszą oceniać możliwość wystąpienia oszustwa i sposób zarządzania ryzykiem

¹⁶ OLAF w 2016 r.: lider w zwalczaniu nadużyć finansowych w ramach dużych, międzynarodowych dochodzeń (dostęp: 05.12.2018), https://ec.europa.eu/anti-fraud/media-corner/news/31-05-2017/olaf-2016-leading-way-combatting-fraud-through-large-transnational_pl.

oszustwa w organizacji”¹⁷. Audytor zgodnie z definicją audytu przedstawioną w art. 272 ustawy o finansach publicznych powinien dokonywać przeglądu i oceny kontroli zarządczej w jednostce w różnych obszarach działalności organizacji. W razie stwierdzenia słabości systemu nadużyć audytor powinien przedstawić zalecenia dotyczące wprowadzenia lub rozszerzenia efektywnych kosztowo mechanizmów kontrolnych w celu zapobiegania nadużyciom. Rolą audytora jest prowadzenie czynności sprawdzających w zakresie podjętych działań wskutek zgłoszenia nieprawidłowości.

Aż 73% respondentów na świecie uważa, że funkcjonujące w ich firmach komórki audytu wewnętrznego wykrywają przypadki korupcji i innych nadużyć. W Polsce 50% respondentów jest zdania, że audyty są skutecznym mechanizmem ograniczania ryzyka, w tym ryzyka nadużyć gospodarczych.

8. Badanie sprawozdań finansowych – audyt finansowy

W świecie finansów audyt postrzegany jest przez decydentów jako „dający zapewnienie” (ang. *assurance*) komfortu w chwili podejmowania przez nich decyzji. W naszym kraju audyt jest traktowany przez większość organizacji jako następstwo obowiązku wynikającego z ustawy o rachunkowości. Tak się dzieje m.in. z braku świadomości kadry zarządzającej o korzyściach audytu, a w konsekwencji jego wpływu na trafność, skuteczność i prawidłowość podjętych decyzji inwestorskich, menedżerskich czy właścicielskich.

Wskutek przeprowadzonych badań audytorzy wydają niezależną i obiektywną opinię na temat wiarygodności sporządzonego sprawozdania finansowego, zgodności działalności z przepisami prawa oraz procedurami wewnętrznymi, skuteczności i efektywności działania, ochrony zasobów, przestrzegania i promowania zasad etycznego postępowania, efektywności i skuteczności przepływu informacji, zarządzania ryzykiem. W celu potwierdzenia przez audytora, że sporządzone przez jednostkę sprawozdania finansowe przedstawiają rzetelnie i jasno we wszystkich istotnych aspektach sytuację majątkową i finansową, a także wynik finansowy jednostki, audytor wykonuje wiele różnych czynności sprawdzających. Biegły rewident przede wszystkim ocenia, czy jednostka zaplanowała i wdrożyła mechanizmy zapobiegające i/lub wykrywające powstawanie nieprawidłowości mogących w konsekwencji powodować istotne zniekształcenie sprawozdania finansowego. Istnieją bowiem firmy, które działają tak, aby osiągnąć największy zysk w krótkim czasie i każda metoda temu służąca jest dobra, np. zawyżanie wartości składników majątku trwałego, nieprawidłowe ustalanie amortyzacji (stawek lub okresów amortyzowania), w tym amortyzacja cudzych środków trwałych, nieprawidłowa wycena środków trwałych

¹⁷ Zob. stronę internetową Instytutu Auditorów Wewnętrznych IIA Polska – <https://www.iaa.org.pl/>.

w budowie, brak uwzględniania odpisów aktualizujących, trwałej utraty wartości składników majątkowych, tworzenie nieuzasadnionych rezerw lub nietworzenie rezerw na wymagane ustawą zdarzenia, obniżanie zobowiązań podatkowych, fikcyjne transakcje, fikcyjne zatrudnianie „martwych dusz”, deklarowanie zawyżonych kosztów, niewłaściwa wycena kosztów wytworzenia wyrobów gotowych, zaliczanie do kosztów wytworzenia kosztów stałych, ukrywanie wielkości dochodów lub obrotów, wykazywanie należności nieściągalnych czy przedawnionych jako składników aktywów, kompensowanie należności zobowiązaniami czy wykazywanie podwyższonego kapitału podstawowego mimo braku faktycznego wniesienia tego kapitału.

Jak już wskazywano, wykrywanie oszustw nie jest celem samym w sobie audytu w trakcie badania sprawozdań finansowych (z wyjątkiem audytu śledczego). Audytor ma jednak obowiązek wskazać zarządowi i radzie nadzorczej nieprawidłowości w obszarach, które podlegały jego ocenie. Wartość takich wskazówek dla zarządzających przedsiębiorstwem jest nieoceniona, a sam obowiązek poddania sprawozdań ocenie przez niezależnego eksperta sprawia, że powstaje naturalna zachęta do prowadzenia rzetelnej ewidencji księgowej. Duży krąg użytkowników sprawozdań finansowych (właściciele prywatni, instytucjonalni, analitycy finansowi, obecni i potencjalni inwestorzy giełdowi, banki, instytucje pożyczkowe, firmy leasingowe, obligatariusze) podkreśla wagę i potrzebę badania sprawozdań finansowych.

9. Kto podlega obowiązkowemu badaniu sprawozdań finansowych?

Badanie sprawozdań finansowych jest obowiązkowe dla jednostek określonych w art. 64 ustawy o rachunkowości. Na mocy tego przepisu podlegają badaniu roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych oraz roczne sprawozdania finansowe: banków, zakładów ubezpieczeń, zakładów reasekuracji i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, jednostek działających na podstawie przepisów o obrocie papierami wartościowymi oraz przepisów o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi, jednostek działających na podstawie przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, krajowych instytucji płatniczych i instytucji pieniądza elektronicznego, spółek akcyjnych. W przypadku pozostałych jednostek, np. spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, jawnych, partnerskich, komandytowych, komandytowo-akcyjnych, cywilnych, a także osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, podlegają obowiązkowi badania, jeżeli spełniły co najmniej dwa z następujących warunków: średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób, suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2 500 000 euro, tj. 11 060 000 zł, przychody netto ze sprzedaży wynosiły najmniej 5 000 000 euro, tj. 22 120 000.

Ponadto obowiązkowi badania podlegają sprawozdania spółek przejmujących i spółek nowo zawiązanych sporządzone za rok obrotowy, w którym nastąpiło połączenie, oraz roczne sprawozdania finansowe jednostek sporządzone zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej. Te jednostki, bez względu na formę organizacyjno-prawną czy rozmiary działalności, muszą poddać swoje sprawozdania badaniu.

Praktyka pokazuje, mimo wydawałoby się obszernego katalogu podmiotów podlegających badaniu sprawozdań finansowych, że zdecydowana większość przedsiębiorstw działających na rynku nie poddaje badaniu swoich sprawozdań finansowych¹⁸. W Polsce dla porównania odnotowano 478 891 spółek handlowych, w tym 401 392 spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i 11 588 spółek akcyjnych, 36 104 spółki jawne, 23 187 spółek komandytowych i 4424 spółek komandytowo-akcyjnych. Z tego tylko 28 620 podmiotów zarejestrowanych w KRS miało obowiązek badania sprawozdania finansowego za rok 2017¹⁹.

Z przedstawionych danych statystycznych wynika, że spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jest dominującą formą organizacyjno-prawną spółek i tylko około 6% tych podmiotów podlega obligatoryjnemu badaniu przez biegłego rewidenta. Po części wynika to ze stosunkowo wysokich progów zobowiązujących firmy do badania sprawozdań finansowych. Wyjątkiem są spółki akcyjne, które bez względu na wysokość obrotów, przychodów i zatrudnienia muszą powoływać biegłego rewidenta. W spółkach osobowych, w których właściciele nie korzystają z przywileju ograniczonej odpowiedzialności, potrzeba obowiązku badania jest mniej odczuwalna, gdyż wierzyciele mogą dochodzić swoich roszczeń, naruszając osobisty majątek dłużnika. W spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością badanie sprawozdań finansowych postrzegane jest jako swoiste zabezpieczenie udziałowców czy kredytodawców, czyli zabezpieczenie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego. Ograniczona odpowiedzialność tych podmiotów stanowi dużą zachętę dla przedsiębiorców, którzy chcą zaangażować się w działalność gospodarczą bez brania na siebie zbyt wielkiego ryzyka. Wobec tego względem tych podmiotów powinny obowiązywać bardziej restrykcyjne wymagania dotyczące badania sprawozdań finansowych, by chronić kredytodawców i inne grupy przed niewypłacalnością spółki.

Dla porównania granica przychodu netto zobowiązująca do badania sprawozdań finansowych w Wielkiej Brytanii ustalona jest na poziomie ok. 1 550 000 euro, w polskiej ustawie o rachunkowości – 5 000 000 euro. Próg wyznaczony w Wielkiej Brytanii

¹⁸ Ten fakt potwierdzają badania własne przeprowadzone w spółce konsultingowej SFS we wrześniu 2018 r. Na obsługujących przez spółkę 68 podmiotów gospodarczych, w tym 36 podmiotów podlegających ustawie o rachunkowości, 7 podmiotów było zobligowanych art. 64 rzeczony ustawy do badania sprawozdań finansowych, z pozostałych 29 podmiotów mających obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych tylko 3 podmioty dobrowolnie poddały sprawozdania finansowe badaniu.

¹⁹ *Obowiązek badania sprawozdania – kogo dotyczy i co oznacza?*, „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości” 2016, nr 4(412).

jest znacznie niższy, w związku z czym niewielka liczba podmiotów gospodarczych zwolnionych jest z obowiązku poddania badaniu swoich sprawozdań finansowych. W Danii, Finlandii, Norwegii i Szwecji wszystkie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością mają prawny obowiązek poddania sprawozdań finansowych badaniu.

Czy w świetle przedstawionych realiów podwyższenie prognozy przez ustawodawcę ma swoje uzasadnienie? Kierując się ułatwieniem/uproszczeniem wykonywania działalności oraz znaczącymi oszczędnościami w obszarze obsługi księgowej przedsiębiorstw, jest to wyraz spojrzenia krótkookresowego na ich działalność i jednocześnie brak uwzględniania ryzyka związanego z pozbawieniem tych podmiotów tak istotnego narzędzia, jakim są zaudytowane sprawozdania finansowe, w podejmowaniu decyzji w zarządzaniu firmą i jej rozwojem oraz budowaniu zaufania interesariuszy do firmy.

Podsumowanie

Nadużycia gospodarcze ze względu na swoją specyfikę ulegają permanentnym zmianom wraz z przeobrażeniami warunków gospodarowania i pojawianiem się nowych możliwości działania w sferze gospodarczej. Dynamiczny postęp techniczny, rozwój technologii informatycznych, nowe możliwości komunikowania się i nawiązywania transakcji stwarzają większe możliwości przestępczego działania, w tym w obszarze nadużyć finansowych. Ze względu na fakt, że pomysłowość osób stosujących manipulacje często wyprzedza wiedzę i świadomość osób kontrolujących, a do tego im bardziej turbulentne warunki życia gospodarczego, tym bardziej wyrafinowane oszustwa finansowe, zasadne są kontrole w firmie, audyt oraz sprawne systemy whistleblowingu (sygnalizowanie nieprawidłowości). Narzędzia te skutecznie przyczyniają się do wykrywania nadużyć gospodarczych.

Chociaż wykrywanie nadużyć nie jest głównym zadaniem audytorów, to ich rola w tym procesie jest bardzo ważna. Audytor ocenia zasadność i trafność podejmowanych decyzji, koncentruje się na obszarach najbardziej narażonych na nadużycia, wyraża opinię o tym, czy sprawozdanie finansowe jest zgodne z zastosowanymi zasadami (polityką) rachunkowości oraz czy rzetelnie i jasno przedstawia, we wszystkich istotnych aspektach, sytuację majątkową i finansową, a także wynik jednostki, której sprawozdanie finansowe jest badane.

Świadomość zarządzających przedsiębiorstwem, że ich działania będą przedmiotem oceny przez audytora, motywuje ich do uczciwego zachowania i efektywnej pracy, a uczestnicy rynku, odbiorcy danych prezentowanych w sprawozdaniach finansowych mają pewność, że udostępniane im informacje są wolne od błędów i oszustw.

Interesariusze często podkreślają, że dzięki badaniu sprawozdań finansowych poprawia się ich jakość. Sprawozdania stają się transparentne, zrozumiałe, przejrzyste

i czytelne. W rezultacie organizacje, których sprawozdania są badane przez biegłego rewidenta, są traktowane bardziej przychylnie przez kredytodawców, inwestorów, analityków i fundusze inwestycyjne, co znajduje swoje odzwierciedlenie w łatwiejszym i szybszym dostępie do finansowania oraz zmniejszania kosztu długu i kapitału.

W tych organizacjach, w których nie przeprowadza się audytu, czyni się je bardziej podatnymi na przestępstwa. Prowadzenie kontroli ukierunkowanych na wykrywanie nadużyć powoduje znaczące zmniejszenie strat i czasu trwania tego rodzaju procederów.

Ze względu na skalę nadużyć gospodarczych i ich wzrastającą tendencję warto poddawać sprawozdania finansowe badaniu, nawet jeśli nie nakłada na podmiot tego obowiązku ustawa o rachunkowości. Taka decyzja ma szczególny wpływ na reputację podmiotu i budowanie zaufania wśród interesariuszy zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych.

Zdaniem otoczenia wyrażona opinia na temat wiarygodności i rzetelności informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym przez biegłego rewidenta powinna stanowić niepodważalny element bezpieczeństwa rozwoju biznesowego.

BIBLIOGRAFIA

- [1] 15. Światowe Badanie Nadużyć Gospodarczych „Uczciwość pod lupą – przyszłość zarządzania zgodnością”, EY, kwiecień 2017.
- [2] *Badanie przestępczości gospodarczej w Polsce 2016. Wyniki i kluczowe wnioski*, Zespół Usług Śledczych i Zarządzania Ryzykiem Nadużyć PwC Polska, Warszawa, marzec 2016.
- [3] BARTOSZEWICZ A., BARTOSZEWICZ S., 2016, *Implementacja systemu zwalczania nadużyć finansowych przez Instytucję Zarządzającą na potrzeby audytu desygnacyjnego*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów/Szkoła Główna Handlowa”, z. 152.
- [4] *Definicja audytu wewnętrznego, Kodeks etyki oraz Międzynarodowe standardy praktyki zawodowej audytu wewnętrznego*, 2011, The Institute of Internal Auditors Research Foundation.
- [5] EMERLING I., 2014, *Creative Accounting versus the Financial Result of an Enterprise*, „Human and Social Sciences at the Common Conference”, t. 2, z. 1.
- [6] JASIŃSKI W., 2014, *Nadużycia w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa.
- [7] KAMELA-SOWIŃSKA A., 2006, *Psychologiczne i ekonomiczne źródła oszustw księgowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 32, nr 88.
- [8] KAMELA-SOWIŃSKA A., 2015, *Audyt śledczy w jednostkach sektora finansów publicznych*, [w:] E.I. Szczepankiewicz, A. Kamela-Sowińska, J. Klak, A. Luma, K. Młynarczyk, A. Szyba, M. Witkowska, R. Żółtowski, *Kontrola i audyt wewnętrzny w jednostkach samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- [9] KUTERA M., 2008, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa.
- [10] KUTERA M., 2016, *Nadużycia finansowe. Wykrywanie i zapobieganie*, Difin, Warszawa.
- [11] *Ludzki instynkt czy logika maszyn – czemu ufasz bardziej walce z korupcją i nadużyciami?, Badanie Nadużyć Gospodarczych 2017. Europa, Bliski Wschód, Indie i Afryka (EMEA)*, EY, kwiecień 2017.
- [12] MASIUKIEWICZ P., 2014, *Czarny rynek a system płatności*, „Kurier Finansowy”, nr 3.

- [13] MASIUKIEWICZ P., DEC P., 2015, *Economic Crime and Determinants of Black Market Loans*, „Transformations in Business & Economics”, vol. 14, nr 2.
- [14] *Nadużycia w sektorze finansowym. Raport z badania. Edycja 2017*, Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce, EY, wrzesień 2017.
- [15] *Obowiązek badania sprawozdania – kogo dotyczy i co oznacza?*, „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości” 2016, nr 4(412).
- [16] PATTERSON R., 2002, *Kompendium terminów z zakresu rachunkowości i finansów po polsku i po angielsku*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa.
- [17] PIASZCZYK A., 2009, *Audyty śledcze*, Europejskie Centrum Ekonomiczne „Prestiz”, Lublin.
- [18] *Polityka Przeciwdziałania Nadużyciom Finansowym POPW 2014-2020*, Departament Programów Ponadregionalnych, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.
- [19] PROCZEK M., SZCZEPAŃSKA P., 2017, *Nadużycia i oszustwa finansowe a działalność Europejskiego Urzędu ds. Zwalczenia Nadużyć Finansowych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 319.
- [20] *Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse*, 2014, Global Fraud Study, Association of Certified Fraud Examiners.
- [21] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz.Urz. UE L 347/320 z 20.12.2013).
- [22] Uchwała nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r. w sprawie krajowych standardów rewizji finansowej.
- [23] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. DzU 2019 poz. 1950).
- [24] Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. DzU 2019 poz. 1921).
- [25] Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (DzU 2014 poz. 1146).
- [26] Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. DzU 2017 poz. 2077).
- [27] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. DzU 2018 poz. 395).
- [28] WELLS J.T., 2006, *Nadużycia w firmach. Vademecum*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- [29] ŻÓŁTEK S., 2009, *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.

NETOGRAFIA

- [1] *Europejski semestr – zestawienie informacji tematycznych. Walka z korupcją* (dostęp: 20.11.2018), https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_fight-against-corruption_pl.pdf.
- [2] *Fiskus wykrył w 2016 r. oszustwa podatkowe na 22 mld zł* (dostęp: 02.12.2018), <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Fiskus-wykryl-w-2016-r-oszustwa-podatkowe-na-22-mld-zl-7501900.html>.

- [3] *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*, 2016-2017 Edition, Volume 1 (dostęp: 10.12.2018), <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1.pdf>.
- [4] *Integrity Vice Presidency* (dostęp: 23.11.2018), <http://www.worldbank.org/en/about/unit/integrity-vice-presidency/what-is-fraud-and-corruption>.
- [5] *International Financial Institutions Anti-Corruption Task Force*, Group African Development Bank Group, Asian Development Bank European Bank for Reconstruction and Development, European Investment Bank Group International Monetary Fund, Inter-American Development Bank Group, World Bank Group, September 2006 (dostęp: 11.12.2018), <http://www.eib.org/about/documents/ifi-anti-corruption-task-force-uniform-framework.htm>.
- [6] *Kto i jak okrada polskie firmy? – Badanie przestępczości gospodarczej w Polsce 2018* (dostęp: 20.11.2018), <https://www.pwc.pl/pl/publikacje/2018/badanie-przestepczosci-gospodarczej-2018-raport-pwc.html>.
- [7] MARSZYCKI K., *Kto i w jakim celu bada sprawozdanie finansowe?* (dostęp: 01.12.2018), <https://www.fxmag.pl/artykul/kto-i-w-jakim-celu-bada-sprawozdania-finansowe-spek>.
- [8] OECD, 2014, *The Rationale for Fighting Corruption*, CleanGovBiz (dostęp: 03.12.2018), <https://www.oecd.org/cleangovbiz/49693613.pdf>.
- [9] OLAF w 2016 r.: lider w zwalczaniu nadużyć finansowych w ramach dużych, międzynarodowych dochodzeń (dostęp: 05.12.2018), https://ec.europa.eu/anti-fraud/media-corner/news/31-05-2017/olaf-2016-leading-way-combatting-fraud-through-large-transnational_pl.
- [10] RUTKOWSKI M., *Definicja bez definicji, czyli co to jest nadużycie* (dostęp: 12.12.2018), <https://www.fraudiq.eu/2010/definicja-bez-definicji-czyli-co-to-jest-naduzycie.html>.
- [11] Uchwała nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r. w sprawie krajowych standardów rewizji finansowej (dostęp: 11.12.2018), <https://www.pibr.org.pl/assets/file/519,KRBR-uchwala-2783-52-2015.pdf>.